

Handi Péter

AZ IMPORTÁLT NYELV

2017-08-09 | ESSZÉ

Képzeltető a beszélt és írott nyelv nemes ércfajtának, melyet a lelőhelyről felhozva hajlítható anyaggá dolgoznak. Ezt a munkálható-alakítható fémdarabot veszi kézbe az iparos, a szakember, a fémmunkás; forgatja, ismerkedik vele, majd ráhelyezi az üllőre, aztán vaskos és finomabb kalapácsaival munkába veszi. Alakítja, formázza – játszik vele. A hajlíthatóság a nyelv fő tulajdonsága. A fizikailag meghatározhatatlan halmazállapot. Valami, amivel mindent lehet csinálni, csűrni-csavarni, zeneivé tenni. Ezenkívül – minthogy mindannyiunk része – hordozni magunkkal és magunkban.

a jelen idiómái

A nyelv szerepéről morfondírozva akadtam nemrég Nádas Péter mondatára: „A nyelv, amivel az író dolgozik, nem ugyanaz, ha kiszakítják élő környezetéből.” A

megállapítással nehéz vitába szállni. Az *élő* nyelv, a munkanyelv azonban csak kevésbé kötődik a földrajzi értelemben vett nyelvgyakorláshoz. Az író magában hordoz egy nyelvet – bárhol él. A nyelv, úgy gondolom, hajszálcsovesen működik... „*Úgy gondolom*” – írom most, de előbb a „*szerintem*” szóval cicáztam, amit aztán elvettem. Miért? Mert úgy éreztem, manapság az „*élő*”, azaz a magyarországi nyelvhasználatban az „*úgy gondolom*” vagy „*azt gondolom*” formula kiszorította a „*szerintem*”-et. A „*szerintem*” inkább múlt századi – szerintem. Legalábbis most – úgy gondolom. A jelen idiómái óhatatlanul átszivárognak az idegen földön alkotó nyelvébe is. Még a hétköznapi beszéd rövidítései is, mint például a „*jogsi*”, a „*tesó*” vagy a „*szia*”. A múlt század első felében „*szervusz*”-sal köszöntek, ez átalakult a lezserebb „*szevasz*”-szá. De a más nyelvből magyarba csúszó, már rövidítetten érkező szavak némelyikének is akad becézgető változata: az „*oké*” (O.K. vagy okay) néha „*oksi*”.

A nyelv *hajszálcsoves közlekedését* nemcsak tudatosan, ösztönösen is figyelni próbáltam. Az írónak az *élő* nyelv-nyersanyagot hallania és olvasnia kell – és ez manapság igazán nem megoldhatatlan.

nincs szűrő

Több mint hatvan éve kerültem el földrajzilag az anyanyelvtől, de edzésben maradtam, az irodalom segítségével követem a hazai nyelvhasználatot. Kezdetben kínosan ügyeltem a „helyes” nyelvtanra, az elemi, majd középiskolában tanított formulákra. Később a fegyelem nálam is lazult, úgy tűnt, maga a SZÖVEG lázadt az Akadémia és a politika parancsuralma ellen. A külföldre, tehát hozzám szivárgó irodalom termékenyítően hatott. Nem igyekeztem formák átvételére, a változások *filozófiáját* érzékelttem. Nyelvész ismerősöm megerősítette, hogy tulajdonképpen *helyes* nyelv nem létezik, csak – *érthető* nyelv. Azaz amit régen „szócsavarásnak” minősítettek, például a szórend fellazítása, nem *rontják a nyelvet*, inkább frissítik, kifejezőbbé teszik. A használt nyelv árnyaltosabb, mert praktikus átvágásokat, találóbb nyelvtani megoldásokat kínál. A „találóbb” szócska menlevelet adhat a nyelvbe csúszó idegen szavaknak is. A migráns szavakat és kifejezéseket a drótkerítés sem tartóztatja fel... A magyar nyelvterület népessége beépíti ezeket a jövevényszavakat az élő beszédbe, de – tapasztalatom szerint – csak akkor, ha valóban kifejezőbbek. Az elektronikus hírcsere új, nemzetközi nyelvet teremtett, az angol-amerikai eszperantót, és ebben lehetetlen is a hagyományos *nyelvvédelem*, itt nincs szűrő.

Az önmagának író persze elhatározhatja, hogy nem vesz tudomást anyanyelve változásairól, elvégre *van egy nyelve*, amit megőrzött, ezt a nyelvet forgathatja, munkálhatja. De az öncélúság elfogadása szellemileg mindenképpen korlátol. A kíváncsiság, az *érdeklődés* annyira erős lehet, hogy az ember beengedi az újat. Újabb példa: a Magyarországról érkező levelekben, újságcikkekben egyre többször találkozom az „alapvetően” szóval. A fél évszázada távollevő szókincsében az „alapjában véve” vagy „lényegileg, lényegében” helyettesíti, és feltételezem, a Magyarországon élő észre sem veszi a változást.

Az én viszonyom az anyanyelvvvel nem általánosítható. Ha valaki elvándorol, általában felcseréli a nyelvet egy másikra, új otthona nyelvére. Ez létfeltétel. Afféle „muszáj herculesi” mutatvány. De ha képes az új mellett megtartani és használni az anyanyelvet – az már duplaszaltó. Ilyenkor azonban a nyelvkincs, az idiómák tárháza az agyban ketté osztódik. A jövevény nyelv is részt kér a kamra tartalmából. Angol nyelvű keresztrejtvényt fejtek, más szót kell találnom egy megadott fogalomra, de a fogalom először magyarul ugrik be, és ezzel szinte elrekeszti, hogy rátaláljak az angolra. Fordítva ugyanígy, s ha magyarul tanuló angol magyar keresztrejtvényt fejt, hasonló csapdába esik.

belső tükörként

Ausztráliába településem után természetesnek tartottam, hogy írói-irodalmi törekvésemet magyarul őrizzem, gyakoroljam. Nem a patriotizmus, a helyváltoztatás miatti lelkifurdalás okozta, sokkal inkább a magyar szövegek szeretete, a húsz éven át magamba áramoltatott irodalom. Éreztem, úgy lehetek alkotó, ha lemondok az angol nyelven írásról. Az új nyelvet csak annyira sajátítottam el, hogy hasznos legyen a létfenntartáshoz és a szövegértéshez. Beszélem a *hétköznapi angolt* és élvezettel olvasom az angol nyelvű irodalmat. Sőt, ez

nagyban segíti magyar szövegeim formálását, mintegy belső tükörként vetíti agyam az olvasott szöveg általam elképzelt magyar változatát. Az átültetés ösztönös. Egyfajta nyelvpróba, összemérés.

Az anyanyelvet babusgató számára nagy kihívás a közvetlen környezet, mindenekelőtt a család. Nálam a család két egységből állt: akik az új területre érkeztek és akik az új földön születtek.

Ausztráliába érkezésem után négy évvel megnősültem, feleségem békéscsabai magyar. Otthon tehát anyanyelvünkön folyt a szó, munkahelyünkön viszont angolul. Szüleink, akik ugyancsak Melbourne-ben telepedtek le, képtelenek voltak megbirkózni az angollal, így velük mindig *egy nyelvet* beszéltünk, de egy szűk keretek közé szorult, az anyaország elhagyásával megállt és megmerevedett nyelvet. Gyerekeink – a harmadik generáció – az első éveikben kizárólag magyar beszédet hallottak és magyarul beszéltek, persze gyermeki szinten. De ez az *átadott* nyelv már részben más nyelvbe plántált szülőktől eredt, így a maga egyszerűségében sem volt „tisztá” magyar. Amikor kislányunk, az elsőszülött, óvodás lett, három hétig nem értett semmit, azt sem, hogy észrevételeit, kívánságait hiába próbálja magyarul mondani. *Nyelvnélküli* volt, ha a nyelvre mint érintkezési szerszámra gondolunk. Három hét után a lányom *hazahozta* az óvodai angolt, és ezzel megkezdődött a nagyszülők „magyarjának” lebontása. Mindkét generáció anyanyelvébe betüremkedett a *jövevény nyelv*, s ezzel párhuzamosan kopott a konzervált szókincs. A családi asztalnál kialakult az a keveréknyelv, ami egyszerre volt kifejezési birok, szavak és idiómák értelmező küzdelme – és persze roppant nevetséges.

A magammal és magamban hordozott batyu, az átmentett kultúra, irodalom, nyelv ennek a termékenyítő masszának a hatására is megállapodásra vágyott bennem. Világossá vált, hogy ezzel fogok élni, az anyanyelv átlényegült, *nyelvfeletti* dimenzióba került.

hagyomány-átadás

Kis praktikákat is alkalmaztam: gyerekeim esti altatásakor magyar énekeket és verseket duruzsoltam, gyakran a *Szeptember végén-t* meg Weörest. Ez szokványos apai gondoskodásnak, hagyomány-átadásnak tűnt, csakhogy én mindezt a magam érdekében csináltam – alkalmam adódott magyar szövegeket mondani, előadni és hallani. Nem törekedtem „átadni anyanyelvemet a következő generációnak”, hogy „őseim nyelvére emlékezzenek” – az ágy melletti praktika kizárólag magyar nyelvű előadás volt; performansz.

Aztán a szokásos „hajszálcsovésség” útján érkezett hozzám a hazai nyelv és irodalom. A múlt század végéig postán, hónapos-kéthónapos folyóiratokban szivárgott felém az *anyag*, ami megdolgozandó, forgatandó, alakítható, állandóan foglalkoztató kincsféleség is volt.

Gyakran – és hatvan év ausztráliai lét után joggal! – kérdezik tőlem, úgy hallom, kissé nehezményezve: „Miért nem írsz angolul?” Ilyenkor általában bonyolult magyarázatba fogok, a végén pedig mentegetőzőm. Hiszen nem *ott* vagyok már, hanem *itt*... Az a fontos, hogy egy nyelvvel *élhetek*. És csak egyszer.

kép | vasziliy buskov, shutterstock.com